

іменно образом это дано и какая именно причина тому была, в тексте диссертации 1770 года осталось неосвещенным.

Молчание И. Канта о природе источника получаемых знаний эпистемологически мотивировано позицией, подерживаемой им уже тогда, — позицией эмпирического реализма. Она основана на том, что, если результат аффицирования нашей чувственности предоставляет нам своего рода свидетельствование о существовании вещи вне нас, то этот результат следует считать необходимым, чтобы получить доступ к максимально достоверному и адекватному знанию. При этом Кант явно не утверждал, что в представленной им каузальной модели аффицирования внешний объект выполняет функцию причины феномена. Понятие феномена соотносится в данной модели с понятием "действия", а чувственность субъекта способна претерпевать определенные изменения, или модификации под влиянием тех или иных объектов, различающихся уже в силу сугубо индивидуальных характеристик субъекта.

В диссертации в принципе нет четкого определения того, что должно пониматься под термином "феномен". В результате это понятие получилось изначально неоднозначным. Например, Кант называл "феноменом" как пространство, так и время, подчеркивая, что они не являются понятиями разума и "объективными" идеями. Далее, под "феноменом" подразумевается еще и просто "объект чувственности". Также "феномен" обозначается как объект опыта, причём понятие "опыта" в диссертации есть не что иное, как рефлективное познание, возникающее от сопоставления рассудком множества явлений, то есть представляется по сути результат логического применения рассудка.

Разница между феноменом и явлением заключается в том, что явление предшествует логическому применению рассудка, и есть чувственное в строгом смысле слова, а феномен получается определенным с помощью функции рассудка, которая сопоставляет и сравнивает между собой чувственные данные. Таким образом, понятие феномена как объекта опыта в кантовской аргументации играет также роль своеобразного эпистемологического маркера.

**І. М. Гоян, д-р філос. наук, проф.,
ПНУ ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ
iv11970@mail.ru**

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІДЕЙ Г. ЛЯЙБНИЦА

Готфрід Вільгельм Ляйбніц (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646–1716) зазвичай характеризується як відомий математик, фізик і винахідник, юрист, історик, мовознавець, філософ-мислитель, який передбачив багату філософських і наукових ідей XIX–XX ст., які мали визначальний вплив на розвиток філософської психології. У філософії Ляйбніц постає як попередник німецької класичної філософії. Його філософська система склалася до 1685 року як підсумок двадцятирічної еволюції, в процесі якої Ляйбніцем критично було перероблено основні ідеї Демакріта,

Платона, Августина, Р. Декарта, Т. Гоббса, Б. Спінози і ін. Ляйбніц прагнув синтезувати все раціональне в попередній філософії з новітнім науковим знанням на основі запропонованої ним методології, найважливішими вимогами якої були універсальність і строгість філософських міркувань. У душі раціоналізму Ляйбніц розвив вчення про вроджену здатність розуму до пізнання вищої категорії буття і всезагальних і необхідних істин логіки і математики.

Ляйбніц у дещо видозміненому вигляді наслідував основну ідею оказіоналізму. Так само, як і Декарт, Ляйбніц не припускав взаємодії між духом і матерією, але не погоджувався з оказіоналістами в тому, що Бог з приводу кожної нашої дії втручається в природний хід речей, адже тоді кожен наш акт був би дивом. Ляйбніц пояснює фактичне погодження між душою і тілом наперед встановленою гармонією. Він наводить приклад двох годинників, які постійно показують один і той самий час. Таке погодження можна пояснити трьома причинами: по-перше, можна уявити, що механізм одного годинника пов'язаний з механізмом іншого, так що хід одного годинника впливає на хід іншого. По-друге, можна уявити, що якийсь майстерний робітник, знаходячись поза годинниками, рухами рук встановлює погодження між ними. По-третє, можна уявити, що годинникар завчасно влаштував годинники таким чином, що вони показують однаковий час. Так само і у відношеннях між тілом і душею — або визнавали взаємодію, до чого, начебто, підштовхують факти, або визнавали постійне сприяння Бога, як в оказіоналізмі, або — наперед встановлені на гармонія. Ляйбніц вважав, що Бог втручається не кожного разу, коли потрібно встановити погодження між тілесними процесами і психічними, а він встановив раз і назавжди, що певному психічному процесу має відповідати певний матеріальний, а певному матеріальному — певний духовний, чим і пояснюється їх постійне погодження. При цьому між законами, за якими відбуваються душевні і тілесні процеси, існує принципова різниця. "Душі діють згідно законів кінцевих причин, за допомогою прагнення, цілей і засобів. Тіла діють за законами причин діючих (створюючих), або рухів. І обидві царини — причин діючих і причин кінцевих — гармонують між собою" [Ляйбніц Г.-В. *Монадологія* // Сочинения : в 4 т. Т. I / ред. і сост., авт. вступ. статті і примеч. В. В. Соколов ; пер. Я. М. Боровського і др. — М., 1982. — С. 427]. Таким чином, разом з оказіоналістами, Ляйбніц розвиває ідею психіфізичного паралелізму.

Ще один бік Ляйбніцевого вчення, це перш за все — його монадологія, який відіграв суттєву роль у подальшому розвитку філософської психології. Йдеться про його вчення про "малі перцепції". Монади у Ляйбніца — прості і неподільні (а отже, безсмертні, оскільки не можуть розпадатися) духовні субстанції, яким притаманні два види психічної діяльності: сприйняття (appetition) і постійна налаштованість на нові сприйняття — прагнення (appetition). Діяльність монад полягає у безперервній зміні внутрішніх станів — розгортанні, актуалізації змісту, який від початку міститься в них потенційно. При цьому Ляйбніц підкреслює самодостатність (автаркію) кожної монади, завдяки чому вони є джерелом власних внутрішніх дій, "безтілесними автоматами".

У монадології Ляйбніца космологія і онтологія мов би пронизана психологією – його вчення має виразні риси панпсихізму. Безкінечна множина самостійних і самодіяльних монад-субстанцій, що розуміються як ентелехії, за аналогією з індивідуальною душею, є метафізичною основою природного світу. При цьому Ляйбніц називає монади *душами*, коли вони мають чуття, і *духами*, коли вони мають розум. У неорганічному світі вони іменуються субстанційними формами. На монаду не можна вплинути ззовні, матеріально. "Монади зовсім не мають вікон, крізь які що-небудь могло б туди увійти або звідти вийти" [Там же. – С. 413–414]. Кожна монада сприймає у самій собі весь космос у всьому його багатстві, і є мікрocosмосом – "дзеркалом всесвіту". Власне, всі уявлення від початку існують в монадах, тільки не одразу усвідомлюються.

Всі монади абсолютно індивідуальні – вони відрізняються одна від одної ступенем ясності своїх уявлень, починаючи від нижчих монад, діяльність яких невіразна і несвідома, і закінчуючи розумною людською душею. При цьому, згідно принципу неперервності, який формулює Ляйбніц, від самих темних і невиразних відчуттів нижчих монад до вищої монади, яка має повну ясність свідомості, існують безкінечні переходи. Саме цей принцип – виходячи з якого в математиці Ляйбніц обгрунтовує метод диференціального числення – дозволяє філософу побудувати теорію малих, або несвідомих сприйняттяв. Якщо апперцепція – це рефлективне самозаглиблення суб'єкта, "діяльність внутрішнього принципу, яка спричиняє зміну або переходить від одного сприйняття до іншого" [Там же. – С. 415], то перцепція – це сприйняття, уявлення, відчуття і почуття, яке, на відміну від апперцепції, відрізняється нерозчленованістю, нерелективністю і неінтенційністю. Більшу частину свідомості складають саме "малі перцепції" – Ляйбніц, таким чином, *першим відкриває несвідомий стан людської психіки*.

Ляйбніц виокремлює в душі декілька частин, що відрізняються за ступенем усвідомленості тих знань, які вони мають. Це царина виразного знання, царина невиразного (смутного) знання і царина несвідомого. Раціональна інтуїція відкриває зміст ідей, які знаходяться в апперцепції, тому ці знання є ясними і узагальненими. Доводячи існування несвідомих образів, Ляйбніц проте не розкриває їх роль у діяльності людини, пов'язуючи останню переважно з усвідомленими ідеями. При цьому він звертає увагу на суб'єктивність людських знань, пов'язуючи її з пізнавальною активністю.

Отже, Ляйбніц у своїй філософсько-психологічній доктрині намагався розкрити здатність людського розуму осягнути достовірні, загальні та необхідні істини, а також шляхи їх пошуку, що є вирішальним для процесу пізнання.

М. В. Грицишина, асп. КНУТШ, Київ

ОСЯГНЕННЯ ДОСВІДУ В ФІЛОСОФІЇ Д. ЮМА: "ДОСВІД ЯК ФІКЦІЯ"

Проблема розуміння досвіду в філософії Д. Юма є надзвичайно важливою і актуальною, особливо з врахуванням розуміння досвіду в філософії Дж. Локка.